

Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Doktori Iskola

Nagy Ivett

Lendvay Kamilló zeneszerzői stílusának
kibontakozása a korai hegedűművekben

Fantázia, Rapszódia és a Rapszódia átiratai

DLA doktori értekezés tézisei

Témavezetők:

Dr. habil. Bánfalvi Zoltán

Prof. Dr. Bánfalvi Béla

Pécs

2024

I. A kutatás előzményei

Abban a kivételes megtiszteltetésben volt részem, hogy Lendvay Kamilló két műve, a *Rapszódia* és az *1. Hegedűverseny* tolmácsolásán a zeneszerzővel való személyes konzultáció keretében csiszolhattam. Az általam nagy elfogódottsággal várt közös munka során megerősítést kaptam, hogy jó irányba tartok, ráadásul az idős zeneszerző részéről is nyitottsággal, felfedezésvággyal találkoztam. Aligha lehet meglepő tehát, hogy ez az életre szóló élmény arra készítetett, hogy a disszertációm témájaként Lendvay Kamilló hegedűműveinek tanulmányozását válasszam.

A zeneszerző életéről és munkásságáról nagyon csekély számú az utókor számára elérhető nyomtatott irodalom, mindössze egyetlen terjedelmesebb tudományos írás jelent meg: Sz. Farkas Márta kismonográfiája a Berlász Melinda szerkesztette Magyar Zeneszerzők sorozatban,¹ ezen kívül cikkek, tanulmányok érhetők el a *Parlandóban* és a *Muzsikában*,² valamint különböző internetes portálokon. Ez a zenetörténeti hiány még inkább nyomatékosította a kutatás szükségességét.

II. A kutatás tárgya és célja

Eredeti tervem, miszerint disszertációmban Lendvay minden nagyszabású hegedűművével foglalkozom, a kutatás folyamán jelentősen módosult. Ennek oka, hogy vizsgálódásaim során – nem várt módon – olyan alkotásokra bukkantam, amelyek nem jelentek meg kiadásban, és a köztudatban sem maradtak fenn. Ilyen mű az 1951-es *Fantázia* hegedűre és zongorára és az 1991-ben keletkezett *Kettősverseny* hegedűre és cimbalomra, amely tulajdonképpen az 1955-ös hegedűre és zongorára komponált emblemikus *Rapszódia* második vonószekari kíséretes átirata. Ezeknek az újdonság erejével ható műveknek mindenképpen központi szerepet szántam írásomban, így került végül a fókuszba a két hegedűre és zongorára komponált darab: a *Fantázia* és *Rapszódia* vizsgálata, majd pedig ehhez kapcsolódva a *Rapszódia* átiratainak összehasonlító elemzése.

Az írásom célja, hogy képet adjon e rokonszenves zeneszerző-egénység hegedűműveiről, elhelyezze azokat az életműben a zeneszerző vonós műveinek

¹ Sz. Farkas Márta, *Lendvay Kamilló* (Budapest: Mágus Kiadó, 2001.) = Berlász Melinda (szerk.), *Magyar zeneszerzők* 16.

² A Magyar Zeneművészek és Táncművészek Szakszervezetének zenepedagógiai folyóirata és Magyarország 1957 óta vezető zenei havi folyóirata.

sorában, körvonalazva egyéni zeneszerzői stílusát, s hogy végső soron kedvet adjon más előadóművészeknek, zenetudósoknak, zenetanároknak és zenehallgatóknak Lendvay Kamilló műveinek megismerésére.

III. Források és kutatási módszerek

Lendvay Kamilló hagyatéka 2018 óta a HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet 20-21. Századi Magyar Zenei Archívumában letéti gyűjteményként kutatható, mely listáit alaposan áttekintettem, majd kiválogattam a disszertációm témáját érintő és a tágabb értelemben is releváns kéziratokat, nyomtatott kottákat, partitúrákat és hangfelvételeket. A jogörökös, Lendvay Judit jóváhagyását követően nagy mennyiségű kutatási anyag került a birtokomba, ami mellett rendelkezésemre álltak még a Lendvay Kamillótól korábban ajándékba kapott, eredeti kották is.

Első lépésként rendszereztem a zeneműveket, majd összevettem a kéziratokban szereplő adatokat a sajtóban és a nyomtatott kottákban listázott információkkal, és az Sz. Farkas Márta által összeállított műjegyzékkel. Számos eltérésre bukkantam, amelyek tisztázása további utánajárást igényelt. A darabok háttérével kapcsolatos információk után kutattam a Bartók Rádióban, a BMC Magyar Zenei Információs Központ és Könyvtárban és az Óbudai Társaskör Archívumában, valamint az ELTE Művészeti Együttes Levéltárában. A kották adataival kapcsolatosan egyeztettem az EMB Kölcsönanyag és az Akkord Zenei Kiadó munkatársaival. Összegyűjtöttem a sajtóban megjelent cikkeket, tanulmányokat, és a témához kapcsolódó egyéb nyomtatott irodalmat. Az interneten megtalálható Lendvay felvételeket nyilvános YouTube listákba rendezve tettem elérhetővé.³ Felkerestem a hegedűművek korábbi előadóit: Christian Ostertag, Fazekas Ildikó – Szakály Ágnes, Gazda Bence – Farkas Rózsa, Perényi Eszter, Szabadi Vilmos. Rendszeresen konzultáltam Lendvay Judittal, aki készségesen segített minden felmerülő kérdésem megválaszolásában. A véglegesnek tekinthető adatokat táblázatba rendeztem össze, annak eredményeit a disszertáció II.2. fejezetében ismertetem.

³ <https://youtube.com/playlist?list=PLBEFqeqFluamPwmAkD6-gdrKm-8cy10r1&si=HvUhPM9XFcWrMdC3> (utolsó megtekintés: 2024. május 14.)
Vonósművek: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLBEFqeqFluanj5i4b87Ykp9RXRIzOBUyG> (utolsó megtekintés: 2024. május 14.)

A darabok és a hozzájuk kapcsolódó rádióinterjúk meghallgatását követően elkezdtem a műelemzések folyamatát. Vizsgáltam a kompozíciókat formai, hegedűtechnikai, szövezmódbeli, dramaturgiai szempontból, továbbá jellemeztem hangzásvilágukat, kifejezőmódjukat, általános stílusukat. Célom volt az is, hogy feltérképezzem, hogy milyen hatások érezhetők a művekben, melyek a szerző által tudatosan vállalt inspirációk, s melyek azok, amelyeket a befogadó – úgy, mint előadó vagy hallgató – feltételez.

IV. A kutatás eredményei és következtetései

Lendvay Kamilló két hegedűre és zongorára komponált művét egészen fiatal korában írta: 1951-ben keletkezett a később méltatlanul elfeledett *Fantázia*, majd pár évvel később, 1955-ben született a nagy népszerűségnek örvendő *Rapszódia*. A dolgozat III. fejezete tartalmazza ezeknek a daraboknak a részletes elemzéseit. Az elemzéseim legfőbb szempontrendszer a komponista saját maga által megfogalmazott törvénye: a dallam, harmónia és ritmus hármas egysége.⁴ Ezen szempontok alapján végeztem el a művek teljes harmóniai elemzését, majd a dallamformálás eszközeit és a ritmikai elemek jellegzetességeit figyelembe véve, felvázoltam a darabok formai struktúráját.

A *Fantázia* esetében kifejezetten fontosnak tartottam a mélyreható analízist, mivel a helyes értelmezés – egy ismeretlen kompozíció esetében különösképpen is – kihatással van a művészi interpretáció minőségére. A darab nagy egységeit egészen apró elemeire bontva vizsgáltam, meglátásaimat részletekbe menően fejtettem ki, és az eredményeket táblázatokban is összegeztem. Célom volt, hogy az ötletszerű zenemű kacskaringós témáinak folyamából egy átlátható struktúrát rajzoljak fel.

A *Rapszódia* esetében Borgulya András elemzésének feltárása is a kutatásom eredménye,⁵ hiszen az eredeti feltevéseim szerint ezt az írást Lendvaynak tulajdonítottam. Mivel ez a tanulmány harmóniai, formai és zeneszerzési elvekre is kiterjed, ezért a saját *Rapszódia* analízisem során az előadói szemléletmód kapott kiemelt helyet.

⁴ Lendvay Kamilló saját maga által megfogalmazott életrajzából idézve: <https://www.kamillolendvay.hu/hu/eletrajz.html> (utolsó megtekintés: 2024. május 14.)

⁵ Borgulya András: *Lendvay Kamilló: Rapszódia per violino e pianoforte*, Budapest, 1989. Kézirat, HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet 20-21. Századi Magyar Zenei Archívum, Lendvay-gyűjtemény. jelzet nélkül.

A témák különböző előadásmódjainak tanulmányozása céljából a szerző privát magnókazettáinak digitalizált anyagai közül emeltem ki felvételeket.⁶ Elsősorban arra kerestem a választ, hogy a ritmikai változékonyság milyen hatást gyakorol az interpretációra, majd az észrevételeimhez társítottam a darabról alkotott saját értelmezésmódomat is. Szembeötlő jellemzőként állapítottam meg, hogy a ritmusok különböző módokon történő variálása Lendvaynál nem csupán egyfajta színesítő funkcióval bír, hanem konkrét instrukciót jelöl az artikulációra és a karakterekre vonatkozóan is.

Lendvay Kamilló *Rapszódia*ja egy olyan emblemikus alkotás, amely a szerzőt nemcsak pályája elején foglalkoztatta, hanem jóval később, több alkalommal is visszatért hozzá, hogy új köntösbe öltöztesse. Így született meg 25 év múlva a vonószekari kíséretes változat, majd 36 év elteltével a *Kettőskereszt* hegedűre és cimbalomra. A két átirat elemzéseit az értekezés IV. fejezete tárgyalja.

Az 1980-as vonószekari kíséretes átirat esetében – mivel a hegedűszóló teljesen megegyezik az eredeti mű szólójával – a vizsgálat fókuszában a vonószekari kíséret és a zongora szólamának összevetése állt. A kíséret hangzástól adódó elsődleges különbségként a zongora konkrétan artikulált, néhol ütőhangszerű megszólalásaival szembenálló, lágy, folyékonyan áradó vonószekari hangzást ragadtam ki, mint leglényegesebb vonást. Felderítettem, hogy a kíséret zenei anyaga milyen módokon került átalakításra, majd szemügyre vettem a tempóeltéréseket is.

A *Kettőskereszt* első sorait megpillantva állapítottam meg, hogy a *Rapszódia* témájával indul, majd a kottát végiglapozva derült fény arra, hogy ez az 1991-es alkotás egy az egyben az 1955-ös hegedű-zongora *Rapszódia* átdolgozása. Jóllehet az eredeti hegedűszóló teljes zenei anyaga hiánytalanul követhető benne végig, mégis különféle változásokon megy keresztül. Feltérképeztem, hogy a szólóanyag hogyan került elosztásra a két hangszerjátékos között, és megszólalásaikra milyen eltérések jellemzőek. A vonószekari kíséret anyagát a *Rapszódia* első átiratának vonós kíséretével hasonlítottam össze, majd az átalakítással kapcsolatban néhány lényeges szempontot világítottam rá: a vastagabb szövésű textúra alkalmazása, a két szólista

⁶ Lendvay Kamilló: *Rapszódia*. Digitális hangfelvétel. HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet 20-21. Századi Magyar Zenei Archivum, Lendvay-gyűjtemény. LK_Dig_00288. Előadók: Perényi Eszter (hegedű), Fellegi Ádám (zongora); LK_Dig_00324. Előadók: Szecsődi Ferenc (hegedű), Lugossy Anna (zongora).

egyenrangúságának kérdése, a két igen eltérő hangszer hangzásvilágából adódó lehetőségek megragadása, ugyanakkor azok egymáshoz közelítése. Lendvay Kamilló állandó megújulásra készítő precizitásának köszönhetően korai *Rapszódia*ja évtizedeken keresztül kísérte pályáján, míg végül a legapróbb részletei is letisztultak.

Stílusának sokszínűsége a legkülönbözőbb zenei műfajokban való jártasságából, a hangszerek adottságainak alapos ismeretéből, és az őt ért különböző hatásokból eredeztethető. A *Fantáziában* ugyan Kodály-allúzió jelenik meg, ám a *Rapszódia* kapcsán megvallott „ösztönös ihlet”⁷: a Bartók-hatás lenyomata az, ami leginkább tetten érhető az 50-es évekbeli és 60-as évek eleji Lendvay-műveken. Mindazonáltal már a korai hegedűdarabokban is jelen vannak a zeneszerző egyéni stílusjegyeinek csírái, ami a hagyományok tiszteletén alapszik a dallam nélkülözhetetlen szerepét, a klasszikus formák és műfajok választását és a tonalitásra való törekvést tekintve. A komponista egyéni hangvételt még különlegesebbé teszi, hogy a jazzes elemeket teljes természetességgel emeli be a komolyzene világába. A komponista ritmikai találékonysága, rendkívül színes kifejezési eszköztára már egy-egy rövid témáján keresztül is megmutatkozik. Az előadóművész és a hallgató csodálattal állhat ennyi ötlet és a nagyfokú tudatosság láttán.

Remélem, hogy írásom sokakat ösztönöz majd Lendvay Kamilló művészetének tanulmányozására, akit zeneszerzői tudása és emberi mivolta arra predesztinált, hogy halála után is példakép és inspiráló forrás lehessen további nemzedékek számára.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenységek dokumentációja

A Lendvay Kamillóval közös konzultációk eredményeként 2012. október 30-án Szegeden a Bálint Sándor Művelődési Házban, majd 2012. november 11-én Budapesten a Zenetudományi Intézet Bartók termében hangzott el a *Rapszódia*.⁸ A szerző kérésére közösen ismertettük a darabot és osztottuk meg a közönséggel a felkészülés mozzanatait.

⁷ Lendvay Kamilló saját megfogalmazása: <https://www.kamillolendvay.hu/hu/eletrajz.html> (utolsó megtekintés: 2024. május 14.)

⁸ Zongorán közreműködött: Klebniczki György.
A koncert felvétele elérhető a <https://www.youtube.com/watch?v=puqOeSkdW0Q> YouTube linken. (utolsó megtekintés: 2024. május 14.)

2013 tavaszán az *I. Hegedűverseny* finomításain dolgoztunk, melynek 1. tétele 2013. április 3-án Budapesten a Kroó György Zene- és Képzőművészeti Iskolában és 2013. április 21-én a Zenetudományi Intézet Bartók termében hangzott el.⁹ A teljes versenymű 2013. május 13-án Tatán a Menner Bernát Zeneiskolában került előadásra, ezt követően 2013. május 29-én Szegeden a Bálint Sándor Művelődési Házban csendült fel.¹⁰

Doktori tanulmányaim alatt 2023. április 24-én *Zenés Énekóra* címmel tartottam előadást Vecsésen a Jézus Szíve Templomban a Petőfi Sándor Római Katolikus Általános Iskola és Gimnázium gimnazista tanulói számára, ahol Lendvay Kamilló *24 Duóját* szólaltattuk meg prezentációs előadással színesítve.¹¹

2023. május 19-én Lendvay Kamilló hegedűduói és hegedű-zongora kompozíciói sorakoztak fel a tatai Menner Bernát Alapfokú Művészeti Iskolában megrendezett *Ünnepi koncerten*. Az estet az iskola hegedűs növendékei és tanárai nyitották meg a gyerekeknek írt *12 Hegedűduó* tolmácsolásával, majd partneremmel a *24 Duót* szólaltattam meg.¹² Az este második felében a *Fantázia* című darab közel 70 év feledésének homályából csendült fel újra pódiumon, majd a műsort a népszerű *Rapszódia* zárta.¹³ A zenei produkciók előtt prezentációval ismertettem a zeneműveket.

A Lendvay Kamilló születésének 95. évfordulója alkalmából megrendezett *Emlékkoncert* 2024. január 7-én valósult meg Budapesten a Nádor Teremben,¹⁴ ahol szintén nagy hangsúlyt kapott a prezentációs előadás is. A koncertről a Papageno tudósított,¹⁵ és a Bartók Rádióban is készült interjú.

2023 és 2024 augusztusában tudományos fórumokon tartottam előadást a Lendvay-kutatásaimról az Új Nemzeti Kiválóság Program zárókonferenciáinak keretében.

⁹ Zongorán közreműködött: Jaghatspanyan Gayane.

¹⁰ Zongorán közreműködött: Klebniczki György.

¹¹ Hegedűn közreműködött: Szigeti Szilvia.

¹² Hegedűn közreműködött: Szigeti Szilvia.

¹³ Zongorán közreműködött: Gyökér Gabriella.

¹⁴ Közreműködött: Szigeti Szilvia hegedűn, Gyökér Gabriella zongorán.

A koncert felvétele elérhető a <https://www.youtube.com/watch?v=R58GxByr5N8> YouTube linken. (utolsó megtekintés: 2024. május 14.)

¹⁵ <https://papageno.hu/promocio/2023/12/szuletesenek-95-evfordulojan-koncerttel-emlekeznek-lendvay-kamillora/> (utolsó megtekintés: 2024. május 14.)

2024. november 9-én a Régi Zeneakadémián *Magyar zenei körkép a 20. század első feléből* címmel Gyökér Gabriellával adtunk koncertet, ahol a magyar tradíciót megidéző zeneművek sorában hangzottak el Lendvay Kamilló hegedű-zongora kompozíciói.¹⁶

Válogatott bibliográfia

- Borgulya András *Lendvay Kamilló: Rapszódia per violino e pianoforte*. Kézirat. Budapest: HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet 20-21. Századi Magyar Zenei Archívum, Lendvay-gyűjtemény, 1989. jelzet nélkül.
- Kiss Bea: *Lendvay Kamilló műveinek kronologikus sorrendje*. Kézirat. Budapest: HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet 20-21. Századi Magyar Zenei Archívum, Lendvay-gyűjtemény, 2020. jelzet nélkül.
- : *Lendvay Kamilló műveinek rendezése során tapasztalt észrevételek*. Kézirat. Budapest: HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet 20-21. Századi Magyar Zenei Archívum, Lendvay-gyűjtemény, 2020. jelzet nélkül.
- Sz. Farkas Márta: *Lendvay Kamilló*. [= Berlász Melinda (szerk.): *Magyar zeneszerzők*. 16.] Budapest: Mágus Kiadó, 2001.

Internetes források, szakirodalom

- Könyves-Tóth Zsuzsanna: „Lendvay Kamilló és a jazz.” Tanulmány. Budapest: HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet 20-21. Századi Magyar Zenei Archívum honlapján, 2018.
https://zti.hu/files/mza/docs/Evfordulok_2018/2018_%20Konyves-Toth_Lendvai_jazz_kisebb.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2024. május 14.)
- Lendvay Kamilló hivatalos honlapja. <https://kamillolendvay.hu/> (utolsó megtekintés dátuma: 2024. május 14.)
- Lendvay Kamilló interneten elérhető összes művének felvétele.

¹⁶ https://lisztmuseum.hu/programok_muzeum/2024-11-09-nagy-ivett-es-gyoker-gabriella-kamarakoncertje-12889 (utolsó megtekintés: 2024. november 26.)

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLBEFqeqFluamPwmAkD6-gdrKm-8cy10r1> (utolsó megtekintés dátuma: 2024. május 14.)

Lendvay Kamilló interneten elérhető vonós műveinek felvétele.

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLBEFqeqFluanj5i4b87Ykp9RXRIzOBUyG> (utolsó megtekintés dátuma: 2024. május 14.)

Magyar Zenei Információs Központ és Könyvtár honlapja. Lendvay Kamilló műveinek jegyzéke. <https://info.bmc.hu/index.php/zeneszerzok/12-lendvay-kamillo> (utolsó megtekintés dátuma: 2024. május 14.)

[szerző nélkül]: „Születésének 95. évfordulóján koncerttel emlékeznek Lendvay Kamillóra.” <https://papageno.hu/promocio/2023/12/szuletesenek-95-evfordulojan-koncerttel-emlekeznek-lendvay-kamillora/> (utolsó megtekintés dátuma: 2024. május 14.)

Digitális hangfelvételek

Lendvay Kamilló: *Fantázia*. Kocsis Albert (hegedű), Bálint Mária (zongora). MTVA Magyar Rádió Archívum. (Digitális hangfelvétel).

Lendvay Kamilló: *Rapszódia*. HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet 20-21. Századi Magyar Zenei Archívum, Lendvay-gyűjtemény: LK_Dig_00288, 00290, 00317, 00324, 00359, 00385. (Digitális hangfelvétel).

Nagy Ivett: „Instrukciók a Rapszodiához.” (Hangfelvétel készítésének dátuma: 2012. október 10.) (Digitális hangfelvétel).

Digitális kották a HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet 20-21. Századi Magyar Zenei Archívum Lendvay-gyűjteményéből

LK_Dig_00008: *Rapszódia hegedűre és vonósokra* (EMB jelölésű kézirat partitúra)

LK_Dig_00028: *Rapszódia* (Kézirat zongorakivonat)

LK_Dig_00059: *Fantázia* (Másolói kézirat)

LK_Dig_00092: *Kettőverseny hegedűre, cimbalomra, vonósszenekarra* (EMB jelölésű kézirat partitúra)